

ΠΕΡΙ ΦΥΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

(Ανεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 15 Μαρτίου
τοῦ Φυσιολογικοῦ τμήματος.)

Ἐπειδὴ ἡ ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν εὐμενῶς ἐδημοσίευσεν ἑναγχοῦς ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς ἐμὴν ἐκθεσιν περὶ φυτολογικῆς ἐξετάσεως τῆς Θεσσαλίας, διὰ ταῦτα λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναγνώσω αὐτὴν ἥδη ἐξελληνισθεῖσαν ἐνώπιον τοῦ ἐντίμου τούτου τμήματος τοῦ Συλλόγου. Καὶ δὴ ἄρχομαι τοῦ λόγου.

Ἡ Θεσσαλία μέχρι τοῦδε ὑπὸ βοτανικὴν ἐποψὴν ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος καὶ μόνον τὸν Ὀλύμπον ἐπεσκέφθησαν καὶ ἐζήτησαν ὁπωσοῦν ἀκριβῶς ὁ Aucher-Eloy ἐν ἔτει 1836, ὁ Heldreich ἐν ἔτει 1851 καὶ ὁ Ὀρφανίδης ἐν ἔτει 1857. Περὶ πάντων τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Θεσσαλίας, οἷον τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, τῆς περκαλίας ζώνης, τῶν ὄρεων Πηλίου, Ὀσσης καὶ Πίνδου αἱ φυτολογικαὶ ἡμῶν γνώσεις εἴσαν λίαν ἐλλειπεῖς. Οὔτε ὁ Sibthorp, οὔτε ἄλλος τῶν μεταγενεστέρων βοτανικῶν ἐπεσκέφθησαν τὴν Θεσσαλίαν· διὸ ἐν τοῖς μεγάλοις περιγραφικοῖς συγγράμμασι καὶ χλωρίσιν, ὡς ἐν τῷ Προδρόμῳ τοῦ Δεκανδῶλ (*De Candolle Prodramus systematis naturalis regni vegetabilis*), τῇ Ἀνατολικῇ χλωρίδι τοῦ Boissier (*Flora Orientalis*) καὶ τῇ Εὐρωπαϊκῇ χλωρίδι τοῦ Nyman (*Conspectus Florae Europaeae*) εὕρισκε τις τὴν Θεσσαλίαν, ἐξαίρουμένου ὁμῶς τοῦ Ὀλύμπου, δεκάκις μόνις μνημονευθεῖσαν. Ἦτο λοιπὸν λίαν εὐκταῖον νὰ πληρωθῇ τὸ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χλωρίδι κενὸν τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπεχείρησα ἐν τῷ ὅρει τοῦ παρελθόντος ἔτους βοτανικὴν ἐκδρομὴν εἰς Θεσσαλίαν, ὅπως ἐξετάσω κατὰ δέμνηνον ἐκεῖ διαμονὴν ἰδίᾳ τὰ περίχωρα τοῦ Βώλου, τὸ ὄρος Πήλιον, τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα μέχρι Λαρίσσης, τὴν κοιλάδα τῆς Ἀγυιάς, τὸ ὄρος Ὀσσας καὶ τὰ Θεσσαλικά Τέμπεη.

Ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἐπόμενον ὅτι ἡ χλωρίς τῆς Θεσσαλίας ἤθελε παρουσιάσῃ μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν τῶν ἐμέρων χωρῶν, δηλαδὴ πρὸς τὴν τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας πρὸς βορρᾶν καὶ τὴν τῆς Φθιώτιδος καὶ Εὐρυτανίας πρὸς νότον, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη καθόλου ὑπὸ τῆς ἀκριβοστεράς ἐπισκοπῆσεως. Ἐν τούτοις εὗρον εἶδη τινὰ φυτῶν ὅλως νέκ καὶ πάλιν ἄλλα τινὰ γνωστὰ μὲν, ἀλλὰ πρωτοφανῆ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χλωρίδι, περὶ ὧν γυνήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Τὸ Πήλιον ὄρος, διαφερόντως διακρίνεται διὰ τὸ πολυάριθμον τῶν πηγῶν καὶ τὸ ὑλῶδες τῆς βλαστήσεως αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ χλωρίς

αὐτοῦ πλούτια καὶ πολυποίκιλος. Ἡδὴ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐκλεΐζετο ἐπὶ μεγάλη εὐκαρπία καὶ φυτῶν ἀφθονία, ὅπως ἰδίως ἐξάγομεν ἐκ λίχν ἐνδιαφερούσης περιγραφῆς αὐτοῦ ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ Δικαιάρχου, ὅπου ἀναγινώσκουμεν τάδε:

«Ὅτι τὸ καλούμενον Πήλιον ὄρος μέγξ τ' ἐστὶ καὶ ὑλῶδες, δένδρα ἔχον τοσαῦτα καρποφόρα, ὅσα καὶ τὰς τῶν γεωργουμένων συμβαίνει χώρας. Τοῦ δ' ὄρους ἡ μεγίστη καὶ λασιωτάτη ῥίζα τῆς πόλεως κατὰ μὲν πλοῦν ζ' ἀπέχει στάδια, πεζῇ δὲ κ'. Πᾶν δ' ἐστὶ τὸ ὄρος μαλακόν, γεώλοφόν τε καὶ πάμπορον· ὕλη δ' ἐν αὐτῷ πᾶν φύεται γένος· πλείστων δ' ὀξύην ἔχει καὶ ἐλάτην, σφένδαμνόν τε καὶ ζυρίκν, ἐτι δὲ κυπρίσσον καὶ κέδρον· ἐστὶ δ' ἐν αὐτῷ καὶ ἄνθη, τὰ τε ἄγρια καλούμενα λείρια καὶ λυχνίδες. Γίνεται δ' ἐν αὐτῷ καὶ βοτάνη κτλ.¹»

Καὶ ὁ Θεόφραστος μνημονεύει ἐν τισι χωρίοις τῆς περὶ φυτῶν ἱστορίας αὐτοῦ τὸ Πήλιον, ἐνομάζων μάλιστα αὐτὸ φαρμακωδέστατον (IX, 15, 4. «Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπων φαρμακωδέστατον τό τε Πήλιον τὸ ἐν Θετταλίᾳ καὶ τὸ Τελέθριον τὸ ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ὁ Παρνασσὸς ἐτι δὲ καὶ ἡ Ἀρκαδία καὶ ἡ Λακωνία»).

Ἀναψοῦται τὸ ὄρος τοῦτο μέτρα 1618 ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν πρᾶξιον εὐδοκιμοῦσιν αἱ λεμονοπορτοκαλέκι καὶ εἰς ἀμφοτέρω τὰ πέρατα αὐτοῦ μέχρις ὕψους 1000 μέτρων ἡ ἐλαία. Ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ κεῖνται τὰ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν κληθέντα «Εἴκοσι τέσσαρα χωρία», ὧν τὰ πλεῖστα ἐπίσημοι κωμοπόλεις, ἐν μέσῳ πυκνοῦ δάσους ὀπωροφόρων δένδρων, ἰδίως ἐκ μηλεῶν, κερασιῶν, δαμασκινεῶν, καρπῶν καὶ λεπτοκαρπῶν συνιτταμένου. Συχνοτάτη δὲ εἶνε καὶ ἡ καυτανία, ἀποτελοῦσα πολλάκις μικρὰ δάση. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν 1000 μέτρων μέχρι τῶν κορυφῶν, τὸ ὄρος καλύπτεται κατὰ μέγξ μέρος ὑπὸ ὀξυῶν, δυστυχῶς ὅμως οὗτοι ὑπάρχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ἐν ἀναστήματι ὀργυκίων μόλις θάμνων καὶ σπχνίως δενδρώδεις ἐν μεγαλητέρῃ ἐκτάσει. Ἡ καταστροφή τῶν δασῶν ἦτο καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνυπερνίκητος συμφορὰ ἐντεῦθεν ἡ ἀποψίλωσις τῶν ὀρέων ἡ ἀεὶποτε αὐξανομένη γιγαντιαίῃς βήμησι. Συχνὰ καὶ πολλάκις φύεται δενδρώδης ἡ εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος σπχνία, προσαρκτίως ὅμως τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐν Μακεδονίᾳ κοινοτάτη *Κήλαστρος* (*Ilex Aquifolium*, κοινῶς ἀρκουδοπούναρος). Διὰ τὸ εὐθαλές ὅμως καὶ τὸ μέγεθος διαπρέπει κατ' ἐξοχὴν ἡ *Πλάτανος* πανταχοῦ πλήθουσα ἐνθα ῥέει ὕδωρ. Πλάτανοί τινες ἐν τοῖς χωρίοις συνήθως ἐπισκιάζουσιν τὰς κρήνας τῶν ἀγορῶν ἔλαβον μετ' ἀναλόγου ἡλικίας διαττάσεις ἀληθῶς κολοσσιαίκες, ὡς δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀλλὰχοῦ τοιαύτας ποτὲ νὰ ἴδω. Ἰδίως ἐν τῇ κωμοπόλει Ζαγορά ἐπὶ τῇ ἀνατο-

1 Παράβαλε *Geographi Graeci minores*, ed. C. Müller, Paris, Didot, 1855, p. 106 (*Dicaearchi, ut fertur, potius vero Athenaei descriptionis Graeciae fragmenta tria*).

λικῇ πλευρᾷ τοῦ Πηλίου ὑπάρχουσι μεγαλοπρεπέστατα ἀθροίσματα τοιούτων γιγαντιαίων πλατάνων, καὶ τὸ στέλεχος μιᾶς τοιαύτης μετρηθὲν ὑπ' ἐμοῦ εἰς ὕψος ἡμίσεως μέτρου ἄνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἔχει περιφέρειαν δώδεκα μέτρων, ἐνῶ ὁ κορμὸς τῆς πολυθαυμάστου ἐν Κηφισσίᾳ τῆς Ἀττικῆς πλατάνου μετρηθεὶς παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἔχει περιφέρειαν μόνον μ. 9,75.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα καὶ συγχρόνως τὰ σπουδαιότατα εἶδη ἐξαγωγῆς τοῦ Πηλίου εἶνε τὸ ἔλαιον, τὰ μῆλα, τὰ λεπτοκάρυα καὶ τὰ γεώμηλα. Οἱ μέγιστοι ἔλαιῶνες, ὁ κύριος πλοῦτος τῆς χώρας, εἶνε εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους. Αἱ μηλέαι ἀνήκονται εἰς τὴν ὀλίγον ἐξημερωθεῖσαν ὀξύκαρπον καλουμένην ποικιλίαν τῆς ἀγρίας μηλέας φέρουσι καρποὺς μικροὺς μὲν, ἀλλ' ἔχοντας εὐάρεστον γλυκεῖαν γεῦσιν, οἵτινες γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *φινίγια* εἶνε περιζήτητοι καὶ μεταφέρονται εἰς μεγάλα ποσά μάλιστα εἰς Ἀθήνας καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἡ γονιμότης τῶν δένδρων τούτων εἶνε ὅλως ἑκτακτος καὶ ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους ἔδλεπον αὐτά, κατάμεστα μέχρι θρύψεως τῶν κλάδων δι' ἡμιερυθρῶν καὶ ὠχρῶν μῆλων ἐτερπύμην ἐπὶ τῷ τερπνῷ θεάματι. Τὰ γεώμηλα δὲ εὐδοκιμοῦσι κάλλιστα καὶ μετ' ἐπιμελείας καὶ κόπου καλλιεργοῦνται μέχρι τῆς ὑψίστης ζώνης τοῦ ὄρους· εἶνε τὰ κάλλιστα ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐπίσης μεταφέρονται εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Καὶ οἶνον ἐρυθρὸν ἀρίστης ποιότητος παράγει τὸ Πήλιον, ἀλλ' εἰς μικρὰν μόνον ποσότητα. Τὴν καστανέαν δὲν ἐγκεντρίζουσι καὶ τούτου ἕνεκα οἱ καρποὶ αὐτῆς εἶνε μικροὶ καὶ εὐτελοῦς ποιότητος. Τοῦ δένδρου τούτου χρησιμεύει μᾶλλον τὸ ξύλον ἐξ οὗ, σκληροῦ καὶ ἀσχοποῦς ὄντως, κατασκευάζονται ἰδίως δοκοί, δόγαι καὶ βυτοστέφανοι.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν αὐτοφυῆ βλάστησιν τοῦ Πηλίου, αὕτη φέρει τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς ὄρεινῆς χλωρίδος ἐν γένει, ἰδίως τῆς χλωρίδος τῆς ἐν Εὐβοίᾳ, οὐχὶ ἄνευ σχέσεών τινων πρὸς τὴν τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Κρήτης. Χαρακτηριστικὰ εἶνε ἰδίως ἡ πληθὺς τῆς κοινῆς πτέριδος (*Pteris aquilina*) στιβοκδὸν φυομένης ὑπὸ τῆς ἀκροθαλασσίας μέχρι τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Ὀσσης, τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐν Εὐβοίᾳ. Ἐκτὸς τούτου ἐπὶ ταῖς κρήναις καὶ τοῖς ρύχξι φύονται ἀρκούντως συχνὰ διάφορα εἶδη πτερίδων καὶ βρύων, θέαμα σπανιώτατον ἄλλως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὄρεων. Μεταξὺ τῶν βρύων καὶ συμπεπλεγμένον μετ' αὐτῶν εὖρον οὐ σπανίως τὸ κομψὸν καὶ λεπτοφυὲς φυτὸν ἐκεῖνο, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Λινναίου ἀφιερώθη εἰς τὸν *Sibthorp*, τὸν Πατριάρχην οὕτως εἰπεῖν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς φυτολογίας. Ἡ *Sibthorpia Africana* αὕτη καὶ τὸ πτεροειδὲς *Blechnum Spicant* L. ἦσαν τὰ φυτὰ τὰ ἀναμνήσαντά με τὴν δυτικὴν Κρήτην, ὅπου ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν εὐκρήνων καστανώνων τῶν Ἑνεαχωρίων φύονται μετὰ τῆς Ἀναγελλίδος τῆς λεπτοτάτης (*Anagallis tenella* L.), τῆς Ὀσμούνδης τῆς βασι-

λιχῆς (*Osmunda regalis* L.) καὶ τοῦ Αχθύρου τοῦ νευρολόβου (*Lathyrus neurolobus* Boiss. et Heldr.). Εἰς τὴν ζώνην τῶν δασῶν εὖρον μεταξὺ τῆς κοινῆς πτέριδος ὠρσιότατον δ—δ ποδῶν ὕψος ἔχον εἶδος ἐλελισφάκου, ὅπερ πιθανῶς ἀποτελεῖ νέον εἶδος (*Salvia Eichleriana* Heldr. Mss.). Εὖρον ἐπίσης αὐτόθι καὶ νέκ τινὰ εἶδη βρύων. Τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτον εὐρημά μου ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἦτο τὸ τῆς *Siphonostegia* τῆς *Συριακῆς* (*Siphonostegia Syriaca* Bois. et Reut.), διότι τὸ κύριον κέντρον τῆς γεωγραφικῆς διανομῆς τοῦ ἐκ τῆς τάξεως τῶν Προσωπιδανθῶν γένους *Σιφονοστέγια* καίτοι ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ καὶ τὸ εἶδος, ὅπερ ἐκτείνεται περισσώτερον πρὸς δυσμὰς εἶνε ἢ *Σιφονοστέγια* ἢ *Συριακῆ*, ἥτις ὁμῶς μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὴ μόνον ἐκ Συρίας καὶ Κιλικίης διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Kotschy, Boissier καὶ Balansa. Τὸ ἀξιοπεριέργον τοῦτο φυτόν ἀποτελεῖ τύπον νέον καὶ ὅλως ἑτερογενῆ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ χλωρίδι. Φύεται δ' ἀφθόνως εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κατὰ τὰ χθαρμχλά μέρη τοῦ Πηλίου ἐπὶ εὐηλίων λόφων μεταξὺ τῆς δεινδρώδους ἐρείκης. Εὖρον δὲ αὐτὸ καὶ κατὰ Ἰούλιον εἰτέτι ἀνθοῦν. Ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθέντων δένδρων καὶ ἄλλων φυτῶν καταλέγω ὡς ἰδίως χαρακτηριστικὰ τῆς χλωρίδος τοῦ Πηλίου τὰ ἑξῆς εἶδη. *Aubrietia gracilis* Sprun., *Berberis incana* (L.), *Cardamine acris* Griseb. (φυτόν τῆς Μακεδονίας, γνωστὸν καὶ ἐκ τοῦ Αἰγίου τῆς Εὐβοίας), *Berberis* ἢ *Κρητικῆ* (*Berberis Cretica*, θάμνος κοινότατος, ὡς εἰς πάντα τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος), *Dianthus viscidus* Bory et Chaub., *Silene multicaulis* Guss., *Hypericum Olympicum* L., *Geranium striatum* L., *Cytisus Austriacus* L., *Medicago falcata* L., *Galega officinalis* L. (ἀφθόνως), *Rubus tomentosus* Borkh., *Potentilla hirta* L., *Agrimonia Eupatoria* L., *Myrtus communis* L., *Epilobium spicatum* Lam. (ἀφθόνως καὶ λαμπρῶς κοσμεῖτον διὰ τῶν ὠραίων ἐρυθρῶν ἀνθέων του τὴν ὁλόκληρὴν ζώνην), *Epil. lanceolatum* Seb. et Maur., *Circaea lutetiana* L. (καὶ ἐπὶ τῆς Ὀσσης), *Eryngium amethystinum* L. β. *tenuifolium* Boiss. (ἐν ἀφθονίᾳ), *Bupleurum semidiaphanum* Boiss., *Sison Amomum* L. (καὶ ἐπὶ τῆς Ὀσσης), *Asperula Aparine* MB., *Scabiosa Ucranica* L., *Achillea grandifolia* Friv., *Ach. compacta* W., *Achillea* nov. spec., *Artemisia campestris* L., *Centaurea Macedonica* Heldr., *Gent. Pelia* DC., C, *Salonitana* Vis., *Cirsium Candelabrum* Griseb. (ἐν ἀφθονίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς Ὀσσης), *Cirs. Siculum* Spreng., *Cirs. odontolepis* Boiss., *Chamaepeuce Afrā* DC., *Hieracium macranthum* Ten., *Hier. bracteolatum* Sibth., *Campanula Leutweinii* Heldr. (εὐρέθῃ κατὰ πρῶτον ὑπὸ Leutwein ἐν Εὐβοίᾳ, συχνότερον δὲ φύεται παρὰ τῆς Ὀσσης), *Camp. Trachelium* L. β. *Orientalis* Boiss., *Erica arborea* L. (ἀφθόνως), *Primula acaulis* Jacq. (ἐν πληθῇ), *Lysimachia punctata* Jacq., *Plex Aquifolium* L., *Cuscuta leucosphaera* Boiss. et Heldr., *Verbascum mallophorum* Boiss. et Heldr., *Verb. epixanthinum* Boiss. et Heldr., *Digitalis grandiflora* All., *Dig. laevigata* WK.

Linaria Macedonica Griseb., *Odontites Linkii* Heldr. et Sart. (καὶ ἐπὶ τοῦ Παρνασσού), *Origanum hirtum* Vogel, *Sideritis Scardica* Griseb., *Stachys Germanica* L. β. *penicillata* Heldr., *Phlomis Samia* L., *Euphorbia oblongata* Griseb., *Euph. Myrsinites* L., *Alnus glutinosa* (L.), *Juniperus Oxycedrus* L., *Cyperus flavescens* L., *Cyp. fuscus* L., *Trisetum flavescens* (L.), *Sorghum Halepense* (L.) (ἐν ἀφθονίᾳ καὶ χρήσιμον ὡς τροφή ζώων ὑπὸ τῆς κοινῆς ὀνομασίας Ἀγούλαρο), *Fontinalis Heldreichii* Müll. (νέον εἶδος), *Hypnum irriguum* Brid., *Brachythecium rivulare* Br. et Schimp., *Marchantia polymorpha* L. κτλ.

Φυτολογικῶς ἦττον ἐνδιαφέρον ὡς μονοτονώτερον καὶ αὐχμηρότερον ἔνεκα τῶν ὀλιγωτέρων ἐν τῇ ὑψηλῇ ζώνῃ πηγῶν, εὖρον τὸ ὄρος τῆς Ὀσσης, τὰ νῦν Κισσάβου. Ἐν τούτοις κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ὀσσης τὰ δάτη ἔχουσι μεγαλητέραν ἑκτασιν καὶ διατηροῦνται κάλλιον ἢ ἐπὶ τοῦ Πηλίου. Ἡ καταστροφή αὐτῶν δὲν ἐπροχώρησε κατ' ἴσον βαθμόν· διότι ἡ Ὀσσα εἶνε μᾶλλον ἀπρόσιτος καὶ ἀγριωτέρας φύσεως καὶ ὀλιγώτερον κατωκημένη. Ἐν τούτοις καὶ ἐνταῦθα δυστυχῶς ἐκμεταλλεύονται καὶ καταστρέφονται ἀνηλεῶς καὶ ἀνευ δασονομικοῦ κανόνος ὑπὸ ἀνθρώπων τὰ λαμπρὰ τρυτά δάση, καὶ ὅπερ τὸ χεῖριστον ἐκλέγονται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ νεκρὰ δένδρα, τὰ πρὸς ὑλοτομίαν εὐχερέστερα. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Ὀσσης εἶνε ἦττον ὑλώδης, εἰ καὶ ἐνταῦθα εὖρον ὠραῖα σύδενδρα μέρη ὑπὸ ὄξυων καὶ δενδροειδῶν πρίνων (*Quercus coccifera* var. *Calliprinos* Webb.) καλυπτόμενα. Τὸ ὠραιότατον ὅμως δάσος, ὅπερ ἔνεκα τῆς πυκνότητος καὶ τῆς ἀρχεγόνου καταστάσεως αὐτοῦ δύναται νὰ παρῇληθῇ πρὸς παρθένον δάσος, κατέχει τὴν μεταξὺ τῶν βορειοανατολικῶν ὑπωρειῶν κειμένου ὁρμου Τζάγρεσι καὶ τοῦ χωρίου Καρίτζα ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ὀσσης ἐκτεινόμενον ὑψηλὰ ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχαίαν μονὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, γραφικώτατα ἐν μέσῳ αὐτοῦ κειμένην. Συνίσταται κυρίως, ὅπως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον πάντα τὰ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης δάτη ἐκ καστανεῶν, ὄξυων, πλατάνων, κλήθεων (*Alnus glutinosa* L.), δρυῶν (τοῦ εἴδους *Quercus conferta* Kit.), ἀριῶν (*Querc. Ilex* L.), μελιῶν (*Fraxinus excelsior* L.), βουμελιῶν (*Frax. Ornus* L.), σφενδάμων (*Acer campestre* L.), ἀγριομηλεῶν (*Pirus malus* L.), ἀχράδων (*Pirus amygdaliformis* Vill.), οὔων (*Sorbus domestica* L.), κερκίδων (*Cercis Siliquastrum* L.) καὶ δύο εἰδῶν φιλυρῶν, τῆς κοινῆς (*Tilia intermedia* DC.) καὶ τῆς ἀργυροφύλλου (*T. argentea* Desf.). Τῆς τελευταίας ταύτης ὑπάρχουσιν ἰδίως μεγάλα καὶ ὠραῖα δένδρα πλησίον τῆς ῥηθείσης μονῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Τῆς ξηρᾶς ὑπωρείας τῆς Ὀσσης καλύπτουσι πυκνοὶ θαμνῶνες ἐκ Παλιούρων (*Paliurus aculeatus* Lam.), Τερμίνθων (*Pistacia Terebinthus* L.), Κοκκυγῶν (*Rhus Cotinus* L., κοινῶς χρυσόξυλον), Ἀσπλάθων (*Calycotome villosa* Vahl.), Σπάρτων (*Spartium junceum* L.), Κρά-

νειῶν (*Cornus mas* L.), Κομάρων (*Arbutus Unedo* L.), Ἑρεϊκῶν δένδρεσιδῶν (*Erica arborea* L.), Ἑρεϊκῶν σπονδυλανθῶν (*E. verticillata* Forsk.), Κοτίνων (*Olea Europaea* var. *Oleaster* DC.), Ὀσυρίδων (*Osyris alba* L.), Χαμαϊπρίνων (*Quercus coccifera* L.), Ὀξύκέδρων (*Juniperus Oxycedrus* L.) κτλ. Ἡ Κραναία φύεται τόσον ἔρθουνως ἐπὶ τῆς Ὀσσης, ὥστε οἱ καρποὶ αὐτῆς ἀποφέρουσι μικρὸν τι εἰσόδημα εἰς τοὺς ἐνδασεῖς τῶν χωρικῶν. Αἱ γυναῖκες συλλέγουσι τὰ ὠριμα κράνα καὶ τὰ μεταφέρουσι πρὸς πώλησιν εἰς τὰς ἀγοράς τῶν Ἀμπελκείων, τῆς Ἀγυῖας καὶ τῆς Λαρίσσης. Ἐκτὸς τῆς κοινῆς ἐρυθροκάρπου ποικιλίας τῆς κραναίας ὑπάρχει ἐνταῦθα καὶ ἑτέρα ἔχουσα καρπὸν μελίχρουν μικρότερόν τι, ἥτις μοὶ ἦτο ἄγνωστος. Καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐπὶ τῆς Ὀσσης ἐν τοιαύτῃ θαψιλείᾳ φαρμένης κομάρου συλλέγονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς πνευματικὴν ἀξιολόγου οἰνοπνεύματος (ῥακίου), οὗ ἡ χρῆσις ἐνταῦθα εἶναι γενική. Ἡ ὠφέλιμος αὕτη χρῆσις τῶν καρπῶν τῆς κομάρου εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τῆς Ὀσσης εἶνε λίαν περιορισμένη, διότι οἱ κάτοικοι τῶν ἐλίγων χωρίων εἶναι ὡς τὸ πλεῖστον ἀνθρακεῖς, ποιμένες καὶ θαλασσινοί. Τὰ μόνον προϊόντα εἶνε ἀραβόσιτος, γεώμηλα, ὀλίγος οἶνος καὶ ἔλαιον.

Φυτὰ χαρακτηρίζονται τὴν γλωρίδα τῆς Ὀσσης δύνανται, πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων δένδρων καὶ θάμνων καὶ τινῶν εἰδῶν, ἅτινα ἤδη ἐσημείωται μετὰ τῶν φυτῶν τοῦ Πηλίου, νὰ καταλέξω μόνον τὰ ἑξῆς. *Delphinium halteratum* Sibth., *Linaria bicoloris* Mueh., *Malachium aquaticum* L., *Herniaria incana* Lam., *Eronymus Europæus* L., *Scabiosa tenuis* Sprun., *Isula Britanica* L., *Heliotropium suaveolens* MB., *Solanum Dulcamara* L., *Physalis Alkekengi* L., *Linaria Sibthorpiana* β. *Parnassica* Boiss. et Heldr., *Asphodeline Liburnica* Scop. κτλ.

Ἰδίως χαρακτηρίζουσα τὴν γλωρίδα τοῦ τε Πηλείου καὶ τῆς Ὀσσης εἶνε ἡ πανταλὴς ἑλαιοφύς τῶν ἐλατοειδῶν κωνοφόρων, ἐνῶ ἡ *Παραλία Πεύκη* (*Pinus Halepensis* Mill.) ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι πάση, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν πλείστων νήσων, εἶνε τὸ κοινότατον δένδρον ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν καὶ τῶν παραλειῶν, ἡ δὲ *Ἐλάτη* (*Abies Apollinis* Link.) συχνὰ ἀνκμεμιγμένη μετὰ τῆς *Ἰδαίας Πεύκης* (*Pinus Laricio* Poit., κοινῶς μοσχοέλατος) ἀποτελοῦσιν εἰς τὰ πλεῖστα ὑψηλὰ ὄρη, ὡς εἰς τὴν Οἷτην, Παρνασσόν, Κυνδύλην καὶ Δίρρον τῆς Εὐβοίας, τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου κτλ., εἰς ὕψος 2500 ἢ 3000 μέχρι 5000 μέτρων ἐκτεταμένην ὑλῶδη ζώνην. Τὰ δύο τελευτικῶς ὀνομασθέντα εἶδη κωνοφόρων δένδρων, προυσιάζονται τὸ πρῶτον πάλιν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου σχηματίζουσιν ἐναλλάξ μετὰ ὄξυδων ἐκτεταμένην δάτη. Ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου εὗρον καὶ ἄλλο εἶδος πεύκης, τὴν *λευκόδερμον* (*Pinus leucodermis* Aul., ἢ *P. Heldreichii* Christ) καὶ κατὰ τὸν Nyman δευτέρου εἶδος τῆς Αὐστριακῆς πεύκης τῆς μελαίνης,

(*P. nigricans* Host.), ἥτις ἐνταῦθα φθάνει εἰς τὸν μεσημβρινὸν ὅρον τῆς γεωγραφικῆς ἐκτάσεως αὐτῆς. Εἶνε δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Δικαίαρχος ἐν τῇ προειρημένη περιγραφῇ τοῦ Πηλίου μεταξὺ τῶν αὐτόθι φυγμένων δένδρων μετὰ τῆς δξύνης, τοῦ σφενδάμνου, τῆς ζυγίας, τῆς κυπαρίσσου καὶ τῆς κέδρου καταλέγει καὶ τὴν ἐλάτην. Ἐφύετο ἄρα γε ἡ ἐλάτη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ ἠφανίσθη μετέπειτα, ἢ ἡ μαρτυρία τοῦ Δικαιάρχου εἶνε ἡμικρτημένη;

Πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ὀσσης, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τοῦ Πηλίου τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Μαυροβοῦνι*, ἐκτείνεται ἡ εὐφορος κοιλάς τῆς Ἀγυιάς μετὰ τῆς ὁμωνύμου πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας καὶ τινῶν χωρίων. Ἐν τῇ ἀφθόνως ἀρδευομένη κοιλάδι τχύτη καλλιεργοῦνται σιτηρά, ἀραβόσιτος, ἄφρονον σῆσχυμον καὶ ἄμπελοι. Πλησίον δὲ τῆς Ἀγυιάς καὶ Ῥέτζιανης ὑπάρχουσι καὶ ἐκτεταμέναι φυτεῖαι μωρεῶν πρὸς σκυλικοτροφίαν.

Εὐφορωτάτη χώρα τῆς Θεσσαλίας καὶ καταλληλοτάτη πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ἀραβοσίτου εἶνε ἡ περαλὶς πεδιάς, ἥτις ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τῷ Τζάγαστι καὶ τῷ Λασποχωρί ἐκτείνεται παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν συνόρων τῆς Μακεδονίας παρὰ τὴν Κατερίνην. Ὁ ἀραβόσιτος εἶνε τὸ κύριον προϊόν αὐτῆς. Πλησίον τοῦ Λασποχωρίου εἶνε καὶ ἐκτεταμένοι σικυῶνες (μπροστάνια) ἐν οἷς καλλιεργοῦνται ἰδίως ἐξαίρετοι ὕδροπέπανες (καρπούζια). Ἡ γονιμοτάτη χώρα αὕτη εἶνε ἐπίσης εὐδενδρος καὶ περατῆρεῖ τις ἐνταῦθα περμεγέθη δένδρα λωτοῦ¹ (*Celtis australis* L., κοινῶς μικροκούκκη), Πτελέας (*Ulmus campestris* L.), Λεύκης (*Populus alba* L.), Δρυὸς (τοῦ εἴδους *Quercus pedunculata* Ehrh.), Μελίας (*Fraxinus excelsior* L.) καὶ Σφενδάμνου (*Acer campestre* L.). Ἐν αὐταῖς πλεονάζει στηθαδὸν ὀργυιαία πτέρις ἐξ ἧς ἀναψοῦνται τὰ ἔτι ὑψηλότερα ἀνθοφόρα στελέχη τοῦ Ἑλενίου (*Inula Helenium* L.). Τὸ τελευταῖον τοῦτο εὐρίσκεται συχνὰ ἰδίως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου φύεται καὶ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ μάλιστα δενδροειδῶς ἡ Κήλαστρος (*Ilex Aquifolium* L.) καὶ ἡ Πύξος (*Buxus sempervirens* L.).

Ὁ Πηνειὸς πηγάζει ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ Πίνδου παρὰ τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας καὶ περραρεῖ τὴν Τρίκλην καὶ Λάρισσαν, διευθυνόμενος δὲ πρὸς ἀνατολὰς διέρχεται τέλος τὸ 15 χιλιομέτρων περίπου κατὰ μῆκος στενὸν μεταξὺ Ὀσσης καὶ Ὀλύμπου — τὰ ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοσοῦτον ὀνομαστὰ Θεσσαλικά Τέμνη. Οἱ ἀνάντεῖς βράχοι καὶ αἱ πλευραὶ τῶν ὀρέων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν γραφικώτατα μεμορφωμένοι καὶ ἡ πλουσία βλάστησις δένδρων καὶ θάμνων, ἥτις καλύπτει πυκνῶς τὰ πάντα ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐνίοτε μέχρι τῆς μέσης αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τέλους ἡ αἰφνιδία καὶ μαγευτικὴ ἀποψις τῆς θαλάσσης πρὶν ἢ ἐκβάλλῃ ἡ κοι-

¹ Αὐτὸς τὸ δένδρον τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ νῦν ἐν Θεσσαλίᾳ κοινῶς λευτός.

λάς εἰς τὴν παραλίαν πεδιάδα παρὰ τὸ Λαμποχώριον ἀποτελοῦσιν ἀδικλείπτως παραλλάττουσαν σκηνὴν τοσοῦτον ἐξαιρετικῆς φυσικῆς καλλονῆς, ὥστε ἡ φήμη ἦν ἐπὶ τούτῳ εἶχον τὰ Τέρπη, πληρέστατα δικαιολογεῖται καὶ μεγάλως ικανοποιεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως καλλιισθησίαν τῶν ἀρχαίων, καλλιισθησίαν, περὶ ἧς ἀμφέβαλον τινὲς τῶν νεωτέρων συγγραφέων.

Προεξάρχοντα εἶδη ξυλωδῶν φυτῶν τῶν Τερπῶν εἰπὶ τὰ ἐξῆς· ἡ πλάτανος καὶ ἡ ἰτέα (*Salix alba* L.) ἀμρότεροι παρὰ τὰς ὄχθας, συχνάκις δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ῥεύματος τοῦ Πηνειοῦ· ἐρινεοὶ καὶ ἄγνοι (*Vitex Agnus castus* L.) ἐπίσης παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, μᾶλλον δὲ ἐπὶ τῶν πλευρῶν πρίνοι, ἀρίσι (*Quercus Ilex* L.) γκυροὶ (*Carpinus Duinensis* Scop.), ὀστρύχι (*Ostrya carpinifolia* Scop.), κότινοι (*Olea Europaea* var. *Oleaster* DC.) φιλυρέσι (*Phillyrea media* L.), βουμελῖαι (*Fraxinus Ornus* L.), παλίουροι (*Paliurus aculeatus* Lam.), τέρμινθοι (*Pistacia Terebinthus* L.), κοκκυέσι (*Rhus Cotinus* L.), ῥοικὶ (*Punica Granatum* L.), καὶ κερκίδες (*Cercis Siliquastrum* L.)· Ἡ κληματῖτις (*Clematis Vitalba* L.), ὁ κισσὸς καὶ ἡ ἀγρία ἄμπελος περιερίσσουν γραφικώτατα τὰ δένδρα. Παρὰ τῇ ψυχροτάτῃ καὶ ἀνεκτιμῆτῳ πηγῇ, ἣτις ἀναβρύει παρὰ τοὺς πόδας τοῦ «Κάστρου τῆς Ὠραίας» ἐν μέσῳ τῶν Τερπῶν, εὖρον ἐπὶ σκιερῶν βράχων διάφορα εἶδη περιδίων (*Grammitis Ceterach* L., *Polypodium vulgare* L., *Asplenium trichomanes* L.), καὶ βρύχ τινὰ μετὰ τῶν ὁποίων καὶ νέον εἶδος (*Anomodon viticulosus* Hook. et Tayl. καὶ *Leskea Heldreichii* Fehln.)

Τέλος προσθέτω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς μεγάλης Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἣτις ὀλίγον ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ὑψουμένη, ἐκτείνεται ἀνατολικῶς μὲν μετὰ τὸ Βώλου καὶ Λαρίσσης, δυτικῶς δὲ μετὰ τὸ Φαρσάλων, Καρδίτζης καὶ Τρίκκης καὶ σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ διασχίζεται κατὰ μῆκος διὰ σειρᾶς μικρῶν ὑψωμάτων εἰς δύο ἀνόμοια μέρη, ὧν ἕκαστον ἔχει 60—70 χιλιομέτρων μῆκος ἐπὶ 15—30 χιλιομέτρων πλάτος. Εἶνε δὲ αὕτη λίαν μονότονος καὶ σχεδὸν πάντῃ ἄδενδρος. Καλλιεργεῖται δὲ κατὰ μέγιστον μέρος διὰ σίτου, οὕτινος ἡ ἐξαγωγή εἶνε τὸ σπουδαιότατον εἰσόδημα τῆς χώρας. Ἐν ὥρᾳ χειμῶνος πλημμυρεῖται καὶ κατὰ μέρος μετὰβάλλεται εἰς ἐλώδεις λίμνας, τὸ δὲ θέρος παρουσιάζει ὄψιν ἀπεράντου καλαμηφόρου ἀγροῦ· ἐνεκεν δὲ τοῦ ἀφορήτου καύσωνος εἶνε μόνον κατὰ τὴν νύκτα διαδοκτὴ καὶ ὀλίγιστα παρέχει τῷ βοτανικῷ ἔξισ παρατηρήσεως. Ἡ ὅλη γλῶρς συνίσταται κατὰ τὸ θέρος εἰς τινὰ *Κυνκρειδῆ* καὶ φυτὰ τοῦ ἀγροῦ, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθενται παραδόξως πῶς εἶδη τινὰ ἀλλαχοῦ ἴδια τῶν ἀλιπέδων, ἥτινα ὁμως ἐνταῦθα εὐρίσκονται καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας. Ὡς φυτὰ κοινὰ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἐσημείωσα τὰ ἐξῆς· *Ammi Visnaga* L. (ἀφθόνως ἐπὶ τῶν ἀγρῶν), *Echinops microcephalus* Sibth., *Centaurea Salonitana* Vis., *Garthamus dentatus* (Vahl), *Xanthium spinosum* L., *Marrubium peregrinum* L., *Peganum Harmala* L. (φυτὸν τοῦ ἐποίου ἡ τέφρα χρησιμεύει

ὡς ἐρυθρὰ χρωματιστικὴ ὄλη), *Hypericum crispum* L., (ἐκ τούτου τε καὶ τοῦ *Marrubium peregrinum* κατασκευάζονται σάρωθρα ἐν χρήσει καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλίαν), *Leontice Leontopetalum* L., καὶ εἰς μέρη ὑγρὰ τὰ ἀλόφιλα εἶδη *Eryngium Creticum* Lam., *Cardopatum corymbosum* (L.), *Statice Limonium* L. καὶ *Juncus acutus* L. Εἰς δὲ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ πλησίον τῆς Λαρίσσης ἢ βλάστησις εἶνε ἐπίτης ὀλιγοποίκιλος καὶ ἐξ ὀλίγων εἰδῶν συνισταμένη περιορίζεται εἰς εἶδος ἰτέας (*Salix alba* L.), εἶδος μυρίκης (*Tamarix Pallasii* Desv.), *Lythrum Salicaria* L., *Artemisia campestris* L., γυγαντιάζων ποικιλίαν τῆς *Salsola Kali* L. καὶ ἐν τῇ ἄμυρᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν *Glinus lotoides* L., *Heliotropium supinum* L. καὶ *Fimbristylis dichotoma* (Rottb.).

Εἰς τὴν περαλίαν, πλησίον τοῦ Βώλου, εὖρον ἄφθονα τὰ ἐξῆς ἀλόφιλα φυτά: *Salsola Soda* L., *S. Kali* L., *Suaeda setigera* DC., *Salicornia fruticosa* L., *Atriplex portulacoides* L., *Chenopodium urbicum* L., *Ammi majus* L., *Echinophora Sibthorpiana* Guss., *Cynanchum acutum* L., *Datura Stramonium* L., *Statice Limonium* L., κτλ., καὶ ὡς ἐκκριμνα τῆς θαλάσσης τρία εἶδη θαλασσίων Ναικδοειδῶν, ἧτοι *Zostera marina* L., *Z. nana* Roth. καὶ *Cymodocea nodosa* (Ucria) κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ μονογράφου αὐτῶν καὶ ἀξιοτίμου φίλου μου καθηγητοῦ P. Ascherson, μετὰ τῆς παρατηρήσεως αὐτοῦ, ὅτι ἡ ὑπαρξίς τῶν δύο τελευταίων ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς ὕδασι δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπιβεβαιωθῇ.

Ἐκ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθέντων φυτῶν ἔχουσι παρὰ τῷ Πηλίῳ, τῇ Ὀττῇ καὶ τῷ Ὀλύμπῳ τὸν μεσημβρινὸν ὅρον τῆς γεωγραφικῆς ἐκτάσεως αὐτῶν (τοῦλάχιστον κατὰ τὰς σημερινὰς περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐκτάσεως ταύτης γνώσεις ἡμῶν) τὰ ἐξῆς εἶδη: φίλυρα ἢ ἀργυρόφυλλος (*Tilia argentea*), *Malachium aquaticum* L., *Geranium striatum* L., *Cytisus Austriacus* L., *Astragalus glycyphyllos* L., *Rubus saxatilis* καὶ *Rub. caesius* L., *Epilobium spicatum* Lam., *Circaea lutetiana* L., *Sison Amomum* L., *Achillea compacta* W., *Artemisia campestris* L., *Lysimachia punctata* L., *Gentiana verna* L., *Digitalis grandiflora* All., *Linaria Macedonica* Griseb., *Pinus leucodermis* Ant. καὶ *Cyperus flavescens* L. Ἡ κήλαστρος (*Plex Aquifolium* L.) φύεται, ἂν καὶ σπανίως ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἡ δὲ Πύξος, συχνοτάτη παρὰ τῷ Ὀλύμπῳ, σπανιωτέρα δὲ ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ μεσημβρινότερα μόνον ἐν τῇ μέσῃ Εὐβοίᾳ εἰς θέσιν, ἣτις ἐκ τοῦ φυτοῦ τούτου Πυξορίχ ὀνομάζεται.

Ἐν συνόλῳ ἐσημείωσα κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐκδρομὴν μου 450 περίπου εἶδη φυτῶν· ἂν δὲ προστεθῶσιν εἰς ταῦτα καὶ 250 περίπου ἄλλα προηγουμένως ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ μάλιστα τὰ πλεῖστα ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου παρατηρηθέντα εἶδη, ἐξάγεται ὡς ὀλικὸν ποσὸν 700 μέχρι τοῦδε ἐκ Θεσσαλίας γνωστὰ εἶδη, δηλαδὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μόλις τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ αὐτοφυῶν ἀγγειοειδῶν φυτῶν. Συνέταξα ἐπὶ

τούτω ἀκριβῆ συστηματικὸν κατ'ἀλογον πάντων τῶν ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων οὐτῶν, ἀλλὰ νομίζω πρόωρον τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ, διότι εἰσέτι δὲν συνεπληρώθη ἀρκούντως ὁ κατ'ἀλογος οὗτος τῆς Θεσσαλικῆς γλωρίδος καὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ ἀπαιτεῖται κατ' ἐξοχὴν νέκ ἐξέτασις κατὰ τὴν ἐκρινὴν ὥραν τοῦ ἔτους.

Θ. Δε Κελδράιχ

διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας.

ΑΠΟΔΗΜΙΑΙ ΤΩΝ ΙΧΘΥΩΝ ΚΑΙ ΕΠΟΧΑΙ ΑΛΙΕΙΑΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ*

Ἡ μικρὰ ἔκτασις τῆς Μεσογείου καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐκείνη τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν δὲν ἐπιτρέπει ἕως νῦν εἰπώμεν ὅτι αἱ περρυσίαι εἴτε αἱ ἀπουτίαι τῶν διαφόρων ἰχθύων κατὰ τὰς ἀκτὰς μας, προέρχονται ἐξ ἀποδημιῶν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς λέξεως σημασίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρος ἀποδημία ἀπώλεσεν ἣν ἐκείνητο ἔννοιαν ἀπὸ τινος χρόνου καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀποδημία ἐσήμαινε κίνησιν προσερχομένην ἐξ ἐνστίκτου· καὶ σήμερον δὲ ἀποδίδεται εἰς ἀνάγκην ὀρεζομένην εἴτε εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἀφθονοτέρας τροφῆς εἴτε εἰς τὴν ἀντζήτησιν τόπων προσφορωτέρων διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀπογόνων. Οὕτω λοιπὸν δύνανται νῦν ἐξηγηθῶσιν αἱ ἐλεύσεις ἐκεῖναι καὶ ἀπελεύσεις τῶν ἰχθύων ἄλλοτε μὲν πρὸς τὰς ἀκτὰς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κόλπων ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ ὄνοικτὸν πέλαγος.

Οἱ ἀλιεῖς διακρίνουσι καλῶς τοὺς ἰχθῦς οὔτινες διακροῦντος τοῦ ἔτους ὀλακλήρου δὲν κατὰλείπουσι τὰς ἀκτὰς καὶ ἐκεῖνους οὔτινες κατ' ὀρισμένους ἀναφρίνονται ἐποχάς. Τοὺς τελευταίους τούτους καλεῖται περρυσικούς, καὶ τοιοῦτοι εἶναι τὰ διάφορα εἶδη τῶν τριχίτων (σαρδελῶν), οἱ σκόμβροι, οἱ καλιοί, τὰ σαυρίδια, οἱ θύννοι, αἱ παλαμύδαι, καὶ εἰς τινὰ μέρη καὶ αἱ βελονίδες (ζαργάναι).

Ἰδού δὲ ποῖοι εἶναι οἱ ἰχθῦς οὗς ἀλιεύουσιν εἰδικῶς κατὰ τοὺς διαφόρους μῆνας τοῦ ἔτους.

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἀλιεύονται τὰ μελανούρια, αἱ φρίσσαι καὶ αἱ συναγρίδες. Αἱ φρίσσαι μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἔτους κύουσι. Ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἰχθῦς ἀλιεύονται τὸν Ἰανουάριον.

Τὸν Φεβρουάριον εἰς τινὰ μέρη ὡς ἐν παραδείγματι τὴν νῆσον Πόρον ἄρ-

* Σημ. Ἐπι. Παρ. Ἐπ' εὐκαρίᾳ τῆς κατὰ τὸν προσιχῆ Μάϊον ἐν Λονδίῳ τελουμένης ἀλιευτικῆς ἐκθέσεως ὁ διδάκτωρ κ. Ν. Χρ. Ἀποστολίδης εἰς ὃν ἀντιέθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἡ φροντίς τῆς παρουναγωγῆς ἐκθεμάτων καὶ ἡ ἀντιπροσωπευσις τῆς Ἑλλάδος· ἐξέδοτο Γαλλιστὶ βιβλίον λίαν σπουδαῖον καὶ ἀλυσία ἐν Ἑλλάδι· ἐν ᾧ πλὴν τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν ἰχθύων, ἐκτίθεται ἡ περιγραφή τῶν ἀλιευτικῶν ὀργάνων, οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἀλιείας, οἱ εἰς τὴν ἀλιείαν ἀναφερόμενοι νόμοι καὶ πᾶν ἐν γένει σχετικόν. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἀπασπάρθη καὶ μετεφράσθη Ἑλληνιστὶ τὸ δημοσιευόμενον σήμερον κεφάλαιον.